

א. המפתה בערה יתומה — פטור, שהואיל והקנס שלה ומדעתה נתפתתה לו, הרי מחלה. וכן בערה שנתארסה ונתגרשה, אמר רבי אלעזר שפטור. שהלך בשיטת רבי עקיבא רבו שיש לה קנס וקנסה לעצמה. נחלקו הראשונים בבערה שנתארסה ונתגרשה, האם פטור גם מבושת ופגם, או שמא תשלומין אלו שייכים לאביה ואינה יכולה למחול. ושיטת הירושלמי שאינו פטור אלא מבושת ופגם אבל קנס אינה יכולה למחול, אבל אין כן שיטת תלמודנו. (עתוס' כט. ד"ה ועל אשת).

ב. בושת — הכל לפי המבייש והמתבייש.

רש"י כתב שאדם בינוני בושתו קשה מאדם זולל. ויש אומרים להפך. 'ומכל מקום הכל לפי ראות עין הדיינים, כי אותם הדברים משתנים, הכל לפי הענין ולפי המקום'. (ים של שלמה). פגם — רואים אותה כאילו היא שפחה נמכרת בשוק, כמה היתה יפה וכמה היא יפה. ופירש אבוב דשמואל, אומדים כמה אדם רוצה ליתן בין שפחה בתולה לשפחה בעולה, לעבדו שיש לו לרבו קורת רוח הימנו. 'שפחה' לא דוקא אלא שאין דרך להשיא לעבדו בת מלכים, אבל יש לשער כל אשה לפי מה שהיא בדרך זו, ההפרש שבין בתולה לבעולה באשה שכמותה, להשיא לעבדו אשה כזאת. (תוס').

דין אונס ומפתה בקטנה — לעיל כט.

דף מא

ע. א. האם אונס ומפתה משלמים על פי עצמם?

ב. תשלומי גניבה וכן נזקי השור ופגעיו — האם משלמים עפ"י עצמו?

ג. אלו נפקותות מבוורות בסוגיא בשאלת פלגא נזקא קנסא או ממונא?

א. האומר פתיתי בתו של פלוני משלם בושת ופגם על פי עצמו. ואין משלם חמשים שקל של קנס עפ"י עצמו.

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון, אף בושת ופגם אינו משלם על פי עצמו, לאו כל הימנו שיפגום בתו של פלוני או את משפחתה.

התוס' צדדו שאם אביה תובעו תחילה, מודה רבי שמעון שחייב על פי עצמו. ועוד אומר רשב"א, שבבת גרים ונוח לה ולאביה, משלם עפ"י עצמו לדברי הכל, שהרי אין לה משפחה המקפדת על כך.

ב. נזקי שור תם — למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, אין משלם על פי עצמו. למאן דאמר ממונא — משלם עפ"י עצמו. נזקי שור מועד (ובכלל זה שן ורגל) — משלם עפ"י עצמו. שור שהרג אדם — משלם כופר עפ"י עצמו. הרג עבד או שפחה — אין משלם עפ"י עצמו, לפי ששלשים של עבד קנס.

ג. האומר גנבתי — משלם את הקרן על פי עצמו ואין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה עפ"י עצמו.

המית שורי את פלוני או את שורו של פלוני — הרי זה משלם על פי עצמו. ובשור תם — מחלוקת אמוראים, כדלהלן. המית שורי עבדו של פלוני — אינו משלם עפ"י עצמו, ששלשים של עבד קנס הם ואין אדם משלם קנס עפ"י עצמו. (אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו).

ד. משמע בסוגיא שלדעת רב הונא בריה דרב יהושע האומר פלגא נזקא — קנסא [הואיל וסתם שוורים בחזקת

שימור הם עומדים אלא שהתורה קנסתו כדי שישמור על שורו], אינו משלם חצי נזק על פי עצמו, ואין גובים אותו בכבל, [ואולם אם תפס הניזק (את השור המזיק. רבנו תם) — אין מוציאים ממנו]. ולדעת רב פפא שפלגא נוקא — ממונא [שסתם שוורים לאו בחזקת שימור אלא שהתורה חסה עליו משום שלא הועד], משלם חצי נזק על פי עצמו ומגבים אותו בכבל. והלכתא פלגא נוקא קנסא.

פרק רביעי — 'נערה שנתפתתה'; דפים מא — מב

עא. מה דינם של תשלומי אונס ומפתה כאשר מת האב קודם העמדה בדין ולאחר העמדה בדין, וכן כשבגרה קודם העמדה בדין ולאחריו?

תשלומי אונס ופיתוי — לאב. מת האב או שבגרה קודם העמדה בדין — הרי הם של עצמה. עמדה בדין ואחר כך מת האב — הרי הם של אחים. עמדה בדין ואחר כך בגרה — הרי הם של אב. מת האב — הרי הם של אחים. רבי שמעון אומר: אפילו עמדה בדין, אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב (או עד שבגרה) — הרי הם של עצמה.

א. מפשטות המשנה משמע שהצער באנוסה מגיע לאביה. ויש גירסה אחת בדברי הראב"ד (נערה בתולה ב, יג, ובכס"מ) שהצער שייך לה כבשאר חבלות. (ע' ים של שלמה יב; אבי עזרי.)
ב. נחלקו הראשונים בתשלומי בושת ופגם, כשמת האב קודם העמדה בדין, האם הם לעצמה, כיון שהוקשו לקנס (תוס', רמב"ם ר"ד ועוד), או של האחים, שיורשים בושת ופגם כשאר ממון. (כ"ד הרמב"ן רא"ה רשב"א וריטב"א.)
עוד נחלקו במפותה, כאשר מת האב או שבגרה קודם העמדה בדין, האם גם אז תשלומיה לעצמה (רמב"ם, ריטב"א ועוד), או שמא פטור מכלום, מפני שמחלה לו בתחילה (רמב"ן רשב"א ורא"ה).

דף מב

עב. מה דינם של תשלומי אונס ומפתה ושאר קנסות, קודם העמדה בדין ולאחר העמדה בדין, לענין ההלכות דלהלן?

א. קרבן שבועה לכופר ממון לחברו ונשבע על שקר והודה.

ב. תשלומין על פי עצמו.

ג. הורשה לבניו.

א. לדברי חכמים, התובע את חברו תשלומי קנס באופן שכבר עמד בדין וחיבוהו, וכפר ונשבע על שקר והודה — חייב קרן וחומש ואשם-גזלות, כשאר כופר ממון לחברו. (ומעלה מעל — ריבה). ורבי שמעון פוטר (וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו — מה אלו מיוחדים שהם ממון אף כל שהם ממון, יצאו אלו שעיקרם קנס. ואפילו בכגון אונס ומפתה שכבר עמדה בדין ובגרה ומתה, שהאב זוכה בהם מתורת ירושת-ממון ולא מתורת קנס, מ"מ כיון שעיקרן קנס פטור).
אבל אם תובע תביעת קנס קודם העמדה בדין, אפילו לחכמים פטור, שהרי יכול הלה להודות ולהיפטר, ואין כאן כפירת ממון.

התובע את חברו 'אנסת / פיתית את בתי' והלה כפר ונשבע והודה — לחכמים חייב קרבן שבועה, ואפילו

דף מא

'המית שורי עבדו של פלוני אין משלם על פי עצמו. זה הכלל כל המשלם יתר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו' — אף על פי שפעמים הוא קולא, כאשר העבד שוה יותר משלשים שקל — יתכן וברוב הפעמים הוא חומרא, כי רוב הנהרגים משור נגחן הם חלשים או שאין בהם דעת להישמר, ושווים כעבד אינו מרובה, לכן אף שלפעמים זהו קולא, נחשב החומרא יותר. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א יב). ועוד יש לפרש 'כל המשלם יתר על מה שהזיק' — כל שדינו לפעמים לשלם יותר ממה שהזיק, הגם שפעמים משלם פחות. (עפ"י ים של שלמה).

'לא מיבעיא אנסתי דלא קא פגים לה, דמשלם בושת ופגם על פי עצמו, אבל פתייתי דקא פגים לה — אימא לא משלם על פי עצמו, קא משמע לן. מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא: ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון: אף בושת ופגם אינו משלם על פי עצמו, לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני' — את טעמו של ר' שמעון האומר שאין אדם נאמן לחייב עצמו בהודאתו על פיתוי, משום 'פגם משפחה', ניתן להבין בדרך זו: אמנם מצד דין 'הודאת בעל דין כמאה עדים דמי' מחייבים אדם ממון על פיו בכל מקרה — מדין תורה, אלא שתקנו חכמים משום פגם משפחה, שבית-דין לא יקבל את הודאתו במקרה זה, כדי שלא להוציא לעז על בת ישראל ועל משפחתה. אך לפי זה, יש מקום עיון בדברי הגמרא שמשנתנו באה לחדש שלא נבוא לפטור מתשלומי בושת ופגם את המודה שפיתה — והלא אם כל הלכה זו היא תקנת חכמים, אם באמת לא תקנו חכמים, כיצד נבדה מלבנו לומר כן? ולומר שכוונת התנא שאין ראוי לחכמים לתקן כן — לא מסתבר, שאם אכן יראו החכמים צורך לתקן, יוכלו לתקן. גאלץ לפרש לדרך זו, שבא התנא להוציא מלבו של מי שיחשוב שהיתה תקנת חכמים בדבר. ודוחק.

אמנם יש לפרש בדרך אחרת: כל הנאמנות שנתנה תורה לאדם לחייב את עצמו, אינה אלא כאשר אינו חב לאחרים, ואם חב להם, אין מקבלים דבריו אלא במה שנוגע לחובת עצמו, ולא לחובת האחרים (וכמו שאמרו בגמרא לעיל יט. 'לעולם דאמר מלוה וכגון שחב לאחרים'). וכיון שכן, במקרה שלא נוכל לקבל דבריו ללא שיווצר נזק לאחרים, לא חל דין 'הודאת בעל דין' מעיקרו. ואינו נאמן בדבריו כלל, אף לא לחובתו. וזו סברת ר' שמעון.

ואפשר שגם חכמים החולקים, מודים הם לעיקרון זה, אלא סוברים שכאן גם אם לא יחייבוהו על פי עצמו, הלעז יישאר, ואין חיובו בתשלומים מהוה חוב לאחרים, ולכן מקבלים את דבריו לחובתו. (עפ"י אילת השחר).

יש להעיר שמצינו כעין זה בכמה מקומות, שבאו החכמים לאפוקי מסברה שאינה אלא מצד התקנה — ע' סוכה יב. 'מהו דתימא נגזור זכרים אטו נקבות...; ביצה ח: 'מהו דתימא נגזור...'; יבמות מ. 'סד"א הואיל ואפסדה מיבום ניקנסיה'. ואעפ"י שכל שלא שמענו שגזרו הרי מותר, קמ"ל שאין לחכם לגזור. וע' בחזו"א יו"ד (יא) סק"ה. וע"ע כעין זה במובא בשבת ג. (חוברת ק). וביחוד כאן יש לפרש בשופי, כיון שמצאנו דעה אמיתית כזו, דעת ר' שמעון, לכך בא התנא להוציא מן הדעה הקיימת).

(ע"ב) 'האי כלבא דאכל אימרי ושונרא דאכיל תרנגולי רברבי משונה הוא ולא מגבינן בבבל' — שיטת הרא"ש (ב"ק פרק שני, ג) שזה דוקא לענין הריגתם, אבל על אכילת הבשר חייב נזק שלם כדיני שן ורגל [וברשות הרבים פטור אלא משלם אלא מה שנהנית]. וכן פסק בשלחן ערוך (שצא.ו). והמהרש"ל (ים של שלמה' שם ט) חולק, שהכל נחשב 'קרן'. ע' באור מחלוקתם, וכיצד הדין באופן שידע הניזק על הנזק והיה יכול להציל את הנבלה מאכילתה: חזון איש (חו"מ יד, ז); אמרי משה (לא); אילת השחר (ב"ק טז:).

עוד על 'כלב דאכל אימרי' — ע' במובא בב"ק ב:

ולא מגבינן בבל... ואי תפס לא מפקינן מיניה — על דיני תפישה בקנס בזמן הזה — ע' במצוין בב"ק טו.

'מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו... ולא תשים דמים בביתך' — מדברי הראשונים והפוסקים נראה שאיסור זה הוא איסור של תורה ממש, אולם יש מי שכתב שהכתוב אינו אלא אסמכתא, ואין איסור אלא מדרבנן (יפה ללב ח"ג דף קמט. בשם ה'שלחן גבוה' יו"ד שלד).

ובמקום אחר (שבת סג.) אמרו: 'כל המגדל כלב רע בתוך ביתו — מונע חסד מתוך ביתו' וכבר עמד המהרש"א שם, מה בא מאמר זה להוסיף, הלא מפורש כאן שאסור הדבר מדינא, וכתב ששם מדובר גם על כלב סתם שאינו 'כלב רע'. (וכנראה גרס שם כן, כגרסא המובאת שם בע"י).

ויש לומר עוד, שמשום לא תשים דמים בביתך אין אסור אלא בשאינו קשור בשלשלת (כבב"ק פג.), אך גם באופן זה הרי הוא מונע חסד, כי העני שבחוק אינו יודע אם קשור אם לאו. (עפ"י 'מגדים חדשים' לר"י וויס שליט"א — שבת סג, ע"ש).

עוד בדיני נשיכת כלב, דיני שמירתו ותשלומיו — ע' במובא בב"ק מו (חוברת טז).

*

'... וכן נשאל מרבי צמח גאון: אלו נערות שיש להן קנס — מהו לגבותו, כדי שלא יהיה חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקים?

והשיב: כבר אמרו חכמים, אין גובין קנס בבל, אלא כדי שלא יהיה חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקין, נהגו החכמים האחרונים לנדותו עד שיפייסו בממון, או עד שירבה עליו רעים ויפייסו בדברים, עד כאן. ואני כתבתי כל זה באריכות בפרק החובל, ושם כתבתי שאין לנדות אותו עד שיפייס אלא אבושת ופגם, אבל לא אקנס כלל. גם לשם כתבתי שאף האידנא כופין אותו שישאנה היכא דהוה אונס, מאחר שהיא מצות עשה בתורה וכדי שלא לבייש בת ישראל'. (ים של שלמה).

וע"ע: רי"ף ב"ק פ"ח (ל, ב); שו"ת הרשב"א ח"ו תצא; שו"ת הרא"ש קא, ח; חו"מ א).

פרק רביעי — 'נערה שנתפתתה'

'נערה שנתפתתה — בושתה ופגמה וקנסה של אביה, והצער — בתפוסה' — הטעם שהצער משתלם לאביה, בניגוד לצער שאר חבלות ששייך לבת (כדלהלן מג. וב"ק פז:) — מפני שהאב זכאי למסרה בעל כרחו למנוול ומוכה שחין, והרי גם אז היה לה אותו צער, הרי שיש לו לאב בעלות על צער זה. (עפ"י שיטה מקובצת. וע"ע אילת השחר).

'לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב — הרי הן של עצמה... לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה — הרי הן של עצמה' — יש מן הראשונים שסוברים שדין זה אמור רק באנוסה, אבל מפותה אין לה כלום, שהרי בהתרצותה בשעת מעשה מחלה לו, ושוב אין לה זכות תביעה עליו, וכדין יתומה מפותה שאין לה תשלומין. (כן דעת הרמב"ן הרא"ה הרשב"א והר"ן). ויש סוברים שכאן שונה, הואיל ובשעת הביאה לא היתה של עצמה אלא של אביה, אין כאן מחילה כל עיקר (כן דעת הרמב"ם — נערה ב, טו, ריטב"א, תורא"ש ונמוקי יוסף. וע"ע חזון איש בבאור הענין. וע"ע בסוף חדושי ר' שמואל — כתובות).